

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 25. kimovca (septembra) 1850.

List 39.

Novi stan kmetijskih družb

v našim sedanjim vstavnim cesarstvu. *)

(Po »Oeconom. Neuigk. und Verhandl. Dr. Hlubeka.)

V predušnim Avstrijanstvu nismo imeli nobene družbine postave. Če se je hotla kakošna družba ustanoviti, je mogla vselej posamesno dovoljenje vikšiga vladarstva zadobiti, in včasih se ji je tudi nadslov „ces. kralj.“ dovolil.

Presvitli Cesar so v soglasju s svojimi ministri 17. sušca 1849 začasno družbino postavo dali, ki se opira na 7. §. avstrijske vstave od 4. sušca 1849, ktera zagotovi pravico svobodnim društvam in uterdi postave, po katerih se je ravnati.

Po téh postavah (§. 1.) ne potrebujejo nepolitiške družbe, ktere iz svojiga premoženja nikakoršniga dobička ne išejo in se le z vednostmi ali scer dobrotljivimi in omikavnimi naméni pečajo, nobeniga posebniga dovoljenja. Le to jim je predpisano, de 14 dni pred začetje svojih opravil svoje postave naukazani vradí predložijo.

Ker tedaj kmetijske družbe nobenih družih namenov nimajo, kakor tiste, katerih smo gori omenili, — in ker za-nje ne najdemo nikjer posebnih postav, je jasno kot beli dan, de je družbina postava od 17. sušca 1849 tudi kmetijskim družbam edino vodilo, in toliko bolj, ker §. 2, od pogorelskih, milodarnih, hranilnih in vsih na pridobiček osnovanih postav razločno govori, za ktere še stare postave veljajo.

Razun tega je občni kmetijski zbor na Dunaji enoglasno sklenil: de naj kmetijske družbe svobodne privatne družbe ostanejo in de nikakor ne smejo vradije (gosposke) biti.

Po tem takim ne moremo zapopasti, zakaj nekatere kmetijske družbe, ki so se vnovič osnovale, ožji meje za svoje svobodno ravnanje terjajo, kakor jih postava 17. sušca 1849 predpiše? zakaj kot svobodne privatne družbe po perimkih hrepené, ki so bile s predušnimi predpraviciami sklenjene? zakaj se pod varstvo posebniga varha — namest pod varstvo gotove postave postavljajo? z eno besedo: zakaj še čez cesarja hočejo biti, ki je ja v postavi jasno povedal, kaj de terja?

*) Ker je Dunajski časnik »Reichszeitung« lani oznanil, de ministerstvo kmetijstva misli, drugi kmetijski zbor na Dunaj poklicati, v katerim naj bi se imenitne kmetijske reči posvetovale, kakor naprava posojilnic za kmetovavce i. t. d., — ker so si nekatere kmetijske družbe nove postave osnovale, ki niso sedanjim vstavnim pravilam primerjene — ker so se nekteri glasi zoprot nove postave Krajske kmetijske družbe vzdignili, ki je po naših mislih vstavne postave sedanjiga časa popolnoma prav zapopadla, smo se namenili, svoje misli razglasiti zastran kmetijskih družb, kakó naj prihodnjič bojo, de bojo obstale in v prid kmetijstva svoje dežele kaj storiti zamogle.

Pisavec v »Oec. Neuigk. und Verh.«

Če mislijo nekatere kmetijske družbe s tem veči veljavnost doseči, de predušni perimek, enako stari pooblasteni ces. kralj. fabрики, obderžé, naj prosijo cesarja za novo postavo, po kateri naj se kmetijske družbe vnovič osnovajo. Dokler pa take nove postave ni, naj se zvesto ravnajo po sedanjih postavah, pa ne zoper nje in le svojoglavno po starim kopitu, ktero je postava od 17. sušca 1849 overgla.

Družbini postavi, ki je vsim družbam dana, se tudi nobena kmetijska družba ne sme odtegniti.

(Dalje sledi.)

Prosna gosenca.

V bilkah prosá živí gosenca nekiga rumeniga metulja (ochergelber Zünsler, botys silacealis), ki pokončá prosne bilke, de se zgodej posušé in rumene postanejo. Pričijočnost te škodljive gosence se lahko spozná iz prejedeni bilk, po katerih gosenca svoj rumenkasti gnoj vùn paha. Kader pa ta gosenca bilčni muzeg na zgornjim koncu pokončá, se podá nižje dol žlo do korenine bilk.

Ker se je létas v prosu dokaj tega škodljiviga merčesa zapazilo, opomnim kmetovavce ediniga pomočka, de naj izruvajo in sožgo prosno sternje, kamor so se gosence preselile, de se ne bojo drugo léto metulji iz njih izlegli.

Če se pa sternišé podôrje, se s tem gosencam velika dobrota skaže, ker se potem čez zimo pod zemljo še bolj počutijo in so mraza in zmerzline obvarovane, takó, de se prihodnjo spomlad v mešičke spremené, iz katerih poléti metulji sferčé, ki zopet svoje jajčka v prosó položé in novo škodo začenjajo.

V Šiški.

F. J. Šmidt.

Kmetijske drobtinice.

(Sol za živino). Ker je živinoreja na nar višji stopnji, tam potrebujejo nar več soli za živino. Na Angležkim (Englendarji) dajo konju vsaki dan 6 lotov in 3 četertine soli (na leto 96 funtov); pitavni govedi živini ravno toliko, molznim kravam 6 lotov in pol (na leto 74 funtov); teletam poldrugi lot; ovcam pa 3 do 6 lotov in pol vsaki teden. — Za eniga človeka rajtajo na Angležkim vsako leto 20 funtov, na Pruskim 16, na Avstrijanskim 8 funtov soli.

(Suhe sterme senožeti poboljšati), na katerih le malo travice raste, napravljajo po nemškim z velikim pridam poredama poprečne grabne, v katerih se snežnica nabira, de ne steče hitro z njih; ti grabnički so 2 ali 3 pavce globoki, in 6 do 8 pavcov široki. Ti poprečni grabnički so nekatere sežnje (klafter) saksebi napravljeni. V nje se steka voda, moči in gnojí senožeti, pa se nabira tudi mnogoverstna gnojna soderga listje od gojzdov nad njimi i. t. d.

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 9. kozoperska (oktobra) 1850.

List 41.

Kako naj kmetovavec ravná, de svojo govejo živino kuge obvarje?

Goveja kuga (Rinderpest) je nar hujši vsih govejih bolezin. Vrančni prisad je scer tudi huda bolezin, ki veliko živine pomori; tode zoper vrančini prisad imamo saj nektere zdravila, ktere o pravim času pomagajo; zoper govejo kugo pa nimamo clo nobeniga zdravila. Zato je ta bolezin, ker je tako huda in kužna, pred vsimi družimi boleznimi imé „goveje kuge“ dobila.

Kakor tat se prikrade v hlev, in gorjekmetovavcu! če se je zatrosila med njegove goveda; — gorjé deželi! kjer razsaja.

Ta goveja bolezin, ki je človeški koléri zavoljo hude driske nekoliko podobna, ni domača bolezin, ampak je ptujka, ktera se večidel iz rusovskih deželá ali po živi goveji živini ali po govejih kožah, rogovih, parkljih itd. v druge dežele zatrosi, le goveda napada, in od živinčeta do živinčeta iz eniga hleva v družiga, iz ene vasi v drugo, iz ene soseske v drugo, iz eniga kantona v družiga, iz ene dežele v drugo se razširja.

O začetku tava počasi; že na tem se da zlo spoznati. Danes zbolí eno živince, ki je od kodar koli kugo našlo, — še le čez en teden zbolí drugo, ki je od uniga okuženo bilo, — spet v nekih dneh tretje in tako gre od konca počasi naprej, dokler jih ni več okuženih. Berž pa, ko jih je več to bolezin našlo, se razširjuje naglo na vse strani, de je joj!

Ravno to tatinsko postopanje o začetku je silno nevarno, ker si ljudjé nič hudiga ne mislijo.

Hvala Bogu! de se še na Slovenskim ta strašna ptujka dosihmal ni nikodar prikazala, — ali ker je že po mnogih deželah našiga cesarstva raztrošena, se je zlo zlo bati, de se tudi v naše kraje ne prikrade. Zato je treba, de se naši kmetovavci dobro podučé, kako se je je varovati, de k nam ne pride, — in če pride, de se kmalo zatare.

Prepozin bi bil podúk, če bi bila — kakor pogovor pravi — „že krava iz hleva“.

Treba je našim kmetovavcam, de pred vsim dve reči vedó, namreč: v čim obstoji edini vzrok te bolezní? in v čim je edina pomoč proti nji?

Edini vzrok je, de naša živina to ptujo kužno bolezin naleze.

Edina pomoč je, de se to okuženje ali ta nalezba odverne.

(Dalje sledi.)

Novi stan kmetijskih družb v našim sedanjim vstavnim cesarstvu.

(Po »Oeconom. Neuigk. und Verhandl. Dr. Hlubeka.)

(Dalje.)

Marsikteri bravec utegne prašati: zakaj nektere kme-

tijske družbe pri osnovi novih družbinih postav po starim koptu ravnajo? zakaj po rakovo nazaj gredó, namest de bi po vodilih vstavne vlade napredovale?

Odgovor ni težak. Za to, ker je še v vsaki družbi dokaj tacih ljudí, ki so skrivé ali očitno hudi sovražniki noviga vstavniga časa, ki se tedej vsimu zoperstavlja, cesar ima v duhu vstavne vlade biti.*)

Poslanci vsih kmetijskih družb lanjskiga kmetijskiga zbora na Dunaji so enoglasno sklenili, de kmetijske družbe hočejo svobodne privatne družtva biti brez vsih naslovov — in de bojo radovoljne vladarstvu na vse vprašanja odgovarjale in nasvete v prid kmetijstva dajale, brez de bi bile ces. kralj. kmetijske vradije.

De tedaj enoglasni sklep lanjskiga zbora v djanje stopi, de se postava poštuje, in de se očitno dokaže, de avstrijski kmetovavci, navdani od prave ljubezni do mirú in redú, resnobno želijo, na vstavni od cesarja podeljeni poti napredovati brez de bi se jim roke zvezale in mudne pisarije naložile, se morajo tedaj kmetijske družbe kot svobodne privatne družtva vstanoviti, vseskozi kot take se obnašati, svojo veljavno podlago v družtveni postavi od 17. sušca 1849 iskati brez vsiga družiga omejenja in brez vsih perimkov, ki jim nikakor ne grejo.

De izvolitev svojiga predsednika cesarju v poterjenje predložijo, čeravno tudi tega postava od 17. šusca ne ukaže, je prostovoljno djanje, s katerim kmetijske družbe avstrijskiga cesarstva svojo zvestobo in udanost do cesarja razodevajo in očitno spoznajo, kako potrebno de je, se terdno deržati cesarskiga gêsla.

Vsako drugo omejenje ali tlačenje kmetijskih družb, naj izvira od kodar koli hoče, je očitno znamenje, de se hočejo na staro nazaj spraviti, kar je pa prihodnjimu stanu kmetijskih družb ravno navskriž.

(Dalje sledi.)

Kakó pustimu Krasu vesélo prihodnost vstanoviti.

(Dalje.)

Drugič. Ti hribi in berda so na več krajih tako zlo kamnitni, de hi se zdelo skorej nemogoče, na njih drevje zrediti. Ako bi se na takih krajih drevesno séme sejalo, bi to gotovo malo izdalo in zastonj bi bilo; ako pa se med peči ali skalovje, kjer je kaj zemlje, ali kamor se potrebna zemlja nanesti da, drevesca vsadijo, se bodo prijela, vsako léto bolj ukoreninile in rastle. Če zraven tega pomislimo, de setev tudi draga pride, ker se na več prostorih, kakor pri posadišu, zemlja obdelati mora, ino de na nar slabeji zemlji, kjer je nar bolj drevja potreba, bojo sémena nar manj gnale, takó spoznamo ino za terdno mislimo, de bo na

*) Dr. Hlubek v imenovanim časniku obsirno naznani tiste stranke, od kterih sovražna sapa zoper vstavo vleče. Vred.

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V torek 24. grudna (decembra) 1850.

List 52.

Novi stan kmetijskih družb v našem sedanjem vstavnim cesarstvu.

(Nasledba 41. lista in konec.)

Deželnim zborom so po vstavah, ki so jih cesar vsaki deželi dali, med družimi rečmi sosebno tudi kmetijske zadeve za posvêt in sklep izročene. Kako delječ v teh sklepih, ki so pa le veljavni, ako jih tudi cesar poterdi, oblast deželniga zbora sega, in s kterimi rečmi se ima deželni zbor pečati, to pové deželna vstava. Gotovo je, de je veliko reči v kmetijskih zadevah deželnim zborom izročeno, in de bojo deželni zbori v edinstvi s cesarjem marsiktero postavo v zadevah kmetijstva dati imeli, ktere ne bo treba od občniga deržavniga zbora na Dunaji pričakovati.

To je modra postava, in kaže, de cesar s svojimi ministri, ko so to oblast deželnim zborom izročili, so dobro spoznali, de vsaka dežela zna kaj posebniga imeti in de bi ne bilo prav, ako bi se v derž. zborih za vse dežele v tacih rečeh edine postave dajale. Deželni zbori bojo nar bolj vedili, kje de to ali uno deželo čevelj tiši, in kakošna postava naj bi se v ti ali uni zadevi dala, de bo nar bolj prav za deželne potrebe. Oni bojo — v postavnih mejah svojiga poklica — to ali uno postavo sklenili in cesarju v poterjenje predložili, po kterim postava v veljavnost stopi.

Po deželnih vstavah pokličé cesar v sleherni deželi vsako léto deželni zbor skupej, ki ima pa k večim 6 tednov terpeti.

Če pomislimo, de bo treba, sosebno o prvih léti, veliko stariga iz poti spraviti, namesto tega pa kaj boljšiga postaviti, bo vsak lahko spoznal, de deželni zbori, če bojo še tako pridni, bojo imeli čez glavo veliko opraviti.

Gotovo bo tedaj deželnim zborom ljubó, de bojo mógli svoje imenitne opravke hitreje opravljati, ako se jim bojo — naše govorjenje je tukaj od kmetijskih reči — navsveti in predlogi od tiste družbe dajali, ktera se z kmetijskimi rečmi peča, ktera ima svoje ude po celi deželi razkropljene, ki se v podružnicah snidejo, de se svoje vošila razodevajo in sklepajo: kaj naj bi se na središa odbor poslalo, de on, ko je to ali uno reč tudi drugim podružnicam v prevdarek ali presodek poslal, potem sklep vsih podružnic c. k. deželnimu poglavarstvu ali c. k. ministerstvu predloži.

To ravnanje razjasnimo le z enim izgledam, na priliko: Vošilo vsih gospodarjev po deželi je: de bi se nova postava za pôsle dala, zoper ktere se dandanašnji toliko pritožb sliši. Ena podružnica kmetijske družbe je sklenila osnovo take postave izdelati, in jo je res izdelala. Občni zbor je sklenil, to osnovo vsim podružnicam v prevdarek in pretres poslati. To se bo zgodilo, in podružnice bojo poslale svoje pristavke in premembe odboru kmetijske družbe nazaj. Ta bo iz vsih to, kar je večina podružnic

cele dežele sklenila, sestavil, in to tako popravljeno osnovo poselskih postav potem deželnim zboru predložil in ga prosil, naj to osnovo za podlago svojiga posvetovanja vzame, ako je napravo poselskih postav v svoje posvête postavil.

Drugikrat se zna primeriti, de bo hotel deželni zbor kakošno reč v kmetijskih zadevah zvediti, ter se oberne na kmetijsko družbo, ktera mu zamore po svojim razširjenju po celi deželi nargotovski izvedenja dati.

Tako bojo kmetijske družbe nar pripravniši svetovavnice v kmetijskih rečeh za deželne zборе; njih opravilstvo pa — se vé de ne more dalje segati, kakor le svetovati.

Deželni zbori pa bojo od druge strani tudi potrebovali, de se ena ali druga reč po deželi dostojno razširi, in spet v tem bojo kmetijske družbe deželnim zborom na pomoč prišle.

Novi stan kmetijskih družb o sedanjem času naj bo tedaj ta, de so v kmetijskih zadevah svetovavnice deželnimu zboru in njegovim namestništvu, c. k. deželnimu poglavarju in c. k. ministerstvu.

Ker so si kmetijske družbe v vsih deželah zaupanje pridobile, de je njih namen le povzdiga kmetijstva na boljši stan, in de so v to dosego tega naména že veliko tavžent in tavžent goldinarjev na oltar domovine položile, zaslužijo tudi o novim času tisti stan, kteriga so po njih namenu vredne.

Svetovavnice in pomočnice biti za povzdigo domačiga kmetijstva: to je vse, kar naj bojo in kar bojo tudi vredno spolnovale, ker obsežejo kmetovavce vsih stanov in tudi druge domoljubne možé, kterim je blagor domovine pri sercu.

(Po Oec. Neuigk. u. Verh. Dr. Hlubeka.)

Kmetijsko orodje za obdelovanje polja.

(Konec.)

Po tem, kar smo doslej od kmetijskiga orodja sploh govorili, bomo le nekoliko povedali od orodja, ki ga bravec na unidan priloženih podobah vidijo. Vse drevesa imajo železne namest lesenih dil.

Cugmajarjevo drevó, — sploh znano in obrajtano drevó — je že tudi na Krajskim sém ter tjé znano. Rajki g. grof Oton Barbo si ga je že v létu 1827 omislil in njegovo hvale vredno delo v družbinim létopisu (Annalen 1837) popisal, kjer pravi, de to drevó na globoko in širjavo kaj dobro orje, de naše navadno drevó v pridu stokrat prekosí; čeravno zlo železno, le vunder v delu veliko težji ni. Tako drevó veljá mende okoli 15 — 18 gold. Kakšin umetin kovač ga bi znal pri nas domá veliko boljši kup napraviti. (Na družbinim vertu na Poljanah je tudi Cugmajarjevo drevó viditi.)

Drevó s plužnimi kolicami v zgornji Av-